

Tarbula, devica mučenica. Pripovedna pesem. Speval Janez Bilc. Ljubljana 1901. Natisnili Blaznikovi dediči. Samozaložba. 8°. Str. 50. — G. Bilc, ta častitljivi starina med našimi pesniki, je zložil „Tarbulo“ že l. 1866. „Zgodnja Danica“ jo je obelodanila l. 1868. G. Bilc jo je čez 31 let zopet predelal ter objavil v istem listu l. 1899.

Vsebina te pripovedne pesmi je zgodovinska. V IV. stoletju po Kristusu je vladal v Perziji kralj Sapor II. Izprva je bil dober in pravičen vladar, kristjanom prijazen in naklonjen. Pozneje pa je postal sveti veri sovražen in krut preganjavec kristjanov. Na njegov ukaz so Perzi okrog l. 345. grozovito umorili svetega škofa Simeona in blaženo devico Tarbulo, katero imenujejo nekateri stari pisatelji tudi Terbutu. To mučenico opeva g. Bilc z geslom: *Sanguis martyrum — semen christianorum.*

Nedolžnost Tarbula branila
za slavni križ prelila kri,
si dvojni venec priborila:
junaštva in nedolžnosti.

Slaviti hočem to devico,
opevati junakinjo;
častiti sveto mučenico,
orudečeno lilijo.

To misel opeva g. Bilc v devetih spevih, ki so deloma epičnega, deloma liričnega značaja.

Dve dobi slovenskega pesništva se srečujeta v tej knjižici: Doba „Abuna Solimana“ in novejša struja, ki je iskala nedavno še snovi v Orientu. G. Bilc je prilagodil novejši dobi obliko, a je ohranil vzore naših prednikov — navdušenost za krščanske ideale. In po tem se mora soditi ta pesem. Tudi Bilc je navdušen za svobodo, ko končuje svojo povest:

Solnce svobode zdaj vshaja,
krasno cerkev sveta vstaja.

Ta pesem najvišje duhovne svobode se razliva v slavospev oni kulturni sili, katera je bila vsikdar braniteljica najvišjih idealov očiščene in posvečene svobode:

Petnajst stoletij že je bilo,
kar kri prelila sveta deva,
ki moja pesem jo opeva.
Od takrat vse se premenilo,
le cerkev sveta je ostala,
kot v morju sinjem siva skala.

Zato pa nas, ki smo prepojeni sicer s formalno dovršenejšim, a idealno zaostalim modernizmom, obhaja neko sladko domotožje, ko čitamo pesem o perzijski devici mučenici. | E.

Navihanci. Okrogle povesti. Spisal Rado Murnik. V Ljubljani 1902. Založil

L. Schwentner. — Do ušes smo v moderni struji nove literature. Hlastamo po novih proizvodih, domačih in tujih, čakamo novih užtkov, čakamo novih očaranj — a žanjemo skoro vedno razočaranja. Kakor secesionistične vinjete, okraski in slike v nekih bolnih, vijugastih — z Goethejem bi rekli „v ekstatično lenih“ — potezah omamljajo našo dušo in jo zazibavajo v neko neugodno melanholijo, tako dekadenca redno zasaja in pušča trne v naših srcih, da le-ta, že vsled bridkih razmer otožna, postanejo še bolj sanjava in nesrečna. Povsod se eksperimentira s patološkimi izjemami, povsod se slikajo značaji, ki so same posebnosti, značaji, o katerih lahko rečemo, da jih v resnici ni. Nekdanji klasiki in estetiki so hoteli, da zmaga krepost in vrlina, da ta zmaga vpliva na ljudstvo, da ga podkreplja in vžiga za podobno delo. Danes skoro vseskozi rešujejo drugačne probleme, ki človeka nehote tirajo do sklepa: „Če hočeš, da se ti dobro godi, da boš živel udobno, bodi lopov, samo ne poštena duša!“ S tem nikakor ne trdimo, da v hinavskem in egoškem svetu ta stavek ne velja. Velja od dne do dne bolj — a to je bolezen človeške družbe. Obupani onemoglosti neodločnih živcev, mrkljih nazorov in hipotetiznih prepričanj pa ravno moderna ne more pisati receptov — vsaj taka ne, kakršna je vesplošno. Je čestokrat lepa, tehnično dovršena, da se ji čudimo, a je v jedru brez dvojbe bolna.

Da človek v taki atmosferi poseže z obema rokama po knjigi dobrega humorja in pikre satire, ni zameriti. Kakor nekoliko jasnega dne, nekaj otročjega zvonkega smeha v meglo in noč se nam zde Murnikovi „Navihanci“. To je sporadična prikazen v Slovencih, in prepričani smo, da zasluži tako delo nekoliko več pozornosti.

Če pa pravimo, da zasluži pozornost knjiga humorista, zavarujemo se naprej proti pre-kemu sodu nekaternikov, ki bi že zaradi tega stavka vzrujali svoj žolč in rekli: — Ta pa ve, kaj je umetnost! Prismodarje in otročarije cenil bolj kot Pindarjevo in Horacijjevo odo ter Šekspirovo dramo. — Ne, ni tako. Jasno je, da humorist ni na višku umetnosti, da je pa humor nekaj vesplošno-človeškega. In prav zato, ker je vsakdanji, prav zato se je težko povzpeli do humorja, ki ni vsakdanji, ki je dober, ki ne rodi samo vegetativnega in čutnega užitka s tem, da draži živce v smeh — marveč nam daje tudi intelektualne hrane in se dotika celo etične strani. Tak pa je Murnikov humor; zato ga hvalimo, ker ni le igra v besedi, ampak humor v značajih.

Kaj je pravzaprav smešno, ni prav lahko opredeliti. Ciceron je tu kar naravnost obupal ter rekel: „Stvar prepuščam Demokritu Abdercu.“ Ta tovariš Sokratov je imel namreč to dobro lastnost, da se je nepretegoma smejal neumnosti ljudi. — Toda drugi estetiki so se edinili z Aristotelom, Akvincem in Kantom ter stavijo to opredelbo: „Smešno je tisti pojav (beseda ali dejanje), ki sicer jasno greši zoper zakone razuma, toda vedno tako, da ne zbuja ne boli ne strahu ne studa.“

Na tem pravilu temeljijo „Navihanci“; samo ena izjema bi morda bila v „Nirvani“. Kakor je v „Indijancih“ spretno rešil „belekožca“ — mucka, da nam ni zbudil studa z mučenjem živali, tako je pa v „Nirvani“ malo previsoko zasakal vijak boli in strahu. Sicer je ta slika popolnoma satiričnega značaja in se ji ta nedostatek tem lažje odpušča, če ni hotel pisatelj celo namenoma bravcev „potegniti“.

Murnik pa ni hotel biti humorist samo na prvi stopnji, da bi nam podal užitek samo zaradi tega, ker so spisi „igra in počitek“ kakor pravi Aristotel. Pisatelj se je hotel prav po Kantovem nazoru, da ne bi zabaval samo živcev, povzpeli višje in potrkat z dovtipom, sarkazmom in satiro tudi na vrata „kapitola“; zato je prav mnogo stvari zasnovanih tako, da jih preprostejši čitatelj ne more umeti in zato ne bo imel od njih pravega vžitka, dočim se izobraženec naslaja ob njih. „Indijance“, „Dragov dnevnik“, „Prisiljeno zelje“ in „Maturo“, to bo razumel pač skoro vsak. So seveda tudi tu stavki in izrazi, ki zahtevajo več kot enorazrednico in ponosno zró čez plot gimnazije. Ali drugače pač ni moglo biti. Splošni namen pa je v njih vendarle „igra in oddihljaj“. In brez dvoma si tudi najstrožji in najbolj pedantični sivolasi šolnik ne more želei lepšega počitka, nego da se ob teh spisih za desetletja pomladi, od srca nasmeja in nazadnje reče: „O tempi passati! Škoda, ker je minulo! Prav takile smo bili nekdaj. Vsaka drobtinica nam je bila hleb, vsak vinar cekin, vsaka zabavica — epohalen dogodek. Zlata mladost!“ Imajo pa v sebi tudi ti prizori marsikako skelečo brezovko, ki pošteno švistne po tem in onem dijaku in mladiču, ki po nepotrebnem krade Bogu čas, staršem denar, profesorjem pa zdravje in mir. Kako imenitna je persiflaža „nadobudnih“ pesnikov, ki se vedno in vselej lotevajo posebno radi nedolžne lune. Koliko je ta sirota prestala od takih pevčet, kake naslove so ji zdeli, kako se jezili nad njo, klečali pred njo, in jo prosili, da bi bila postillon d' amour, namesto da bi se energično

lotili logaritmov in trigonometrije. Zato naslavlja Kiselica v „Žalostnih vzdihih“ blede luno kar na debelo, da bi ga vsaj nihče ne prekosil:

„Polna luna, luna mila
In okrogla luna sploh.“

Tako je! Luna „sploh!“ Naj bo mrzla, bleda, neusmiljena — vsa, cela, kakršna je — tako jo opeva Kiselica.

Ostra puščica je prifrčala z Murnikove peresne tetive na „pretirane moderne povesti, ki toliko godejo o prešestvu.“ S temi besedami je pisatelj sam označil tarčo, v katero je meril s satiro „Nirvana“. Stari Goethe ni bil vesel in ponosen na svojega mladega Wertherja. Izrazil se je sam, da bi v trenutku uničil vse te knjige, ko bi bilo mogoče. Zakaj dobro je vedel, koliko samoumrov je provzročil ali vsaj pospešil ta roman. Vsak spis pa, ki ima tendenco — in tendenco ima prav vsak, kdor trdi nasprotno, slepi sebe in druge — tendenco tako namreč, da to, kar je slabega v nas, še bolj slabi, pretirava, hvali in jemlje bravcu moralno silo, — tak ni dober in naj bi ga ne bilo!

Izboren humor je v črtici „Ata Žužamaža“. Ne vemo, komu bi se bolj smejali: ali značajem, ki so od prvega do zadnjega vsi izborni humoristični, a nikakor ne karikature, ali jeziku, ali pa ljubljanskemu dialektu popularnjakov. Mislimo pa, da ne delamo nikake sile spisu, če tudi v njem čutimo ost, ki je naperjena — nikakor ne zoper koristna društva sploh —, ampak zoper marsikako glavo takih društev, zoper prvake, ki jim pohlep po lastnem nimbu omračuje cilje, zaradi katerih so zasnovana taka društva. — Prav tako polna humorja in grenkega pelina sta „Čačkočikar pa Križkraž“. „Siva je puščava teorije“ — in: „Mi pa smo idealni berači. Brigamo se za same malenkosti.“ To je sodba El Ulemova. Ne samo črkarska pravda — ne, splošno literarno delovanje zadnjega desetletja je skoro neprenehana igra z drobižem; razen jezika nismo napredovali nič. Umetno se dvigne ta ali oni na rame, a ga prav tako hitro zopet spustimo na tla — pa ne več umetno, ampak trdo in realno, da ga zabolijo peté. Kar se danes ljubi in „leze drug drugemu v srce“, to se jutri spopade in prepira, da je groza. — „Peklenski napredek“ je gotovo najtežje umljivi spis. Dobili bi v njem marsikaj, a nečemo stikati za podrobnostmi, katerih morda ni pisatelj sam nameraval. Splošni namen je jasen. Zavihtel je bič nad načinom zborovanja evropskih parlamentov. Vsa robotost, hlevarska in hlapčevska sirovost, ves negativni uspeh takega delovanja je ožigosan v tem „peklenskem zboru“.

A omeniti moramo poleg tega vsaj dekadentne pesmi „Čudna prikazen“. Kdor je bral najgorje stvore raznih dekadentov, ta edini more umeti to izborna persiflažo. Ta pesem ni delo trenutka, ampak je delo dela. Zato je bilo treba mnogo brati in študirati. Literatom, ki se ne morejo sprijazniti s prečudnimi modernimi „nadjazi“, bo ta pesem nudila največji užitek. — Pri „Zavozlanem romanu“ nam je žal prejšnjega naslova: „Visoka ljubezen.“ Res je roman nekoliko predrugačen, a bolj bi mu pristojal prejšnji naslov. Misel je ista, kakor jo je označil nekdanj Šenoa z besedami: „Kadar pade kakemu piscu v glavo, pa naj se zaljubljeni otrovajo, prebodejo ali celo umrjejo suhe bolesti.“

Kaj pa jezik? Razločevati je treba natančno, kdaj je posnemanje zviti in bombastičnih slogov, posnemanje skovank, kdaj pa pristni jezik pisatelja humorista. Ta jezik ni mehak, dehteč in blesteče-zvonk — jezik salonskih romanov. Ali v satiri tudi ne sme biti tak. Murnikov jezik je krepak, čist, brez nemčizen, ponekod tako pristnoizviren, da ga moremo primerjati edino Levstikovemu v „Martinu Krpanu“. Pozna se mu vsepovsod stroga pila, razumevanje pravega duha slovenščine in bogastvo besednega zaklada. Nekaj besedi res temu ali onemu ne bo znanih. A radi tega ne trpi spis, marveč ima pisatelj to zaslugo, da dobre slovenske izraze izkopuje iz slovarja in iz naroda ter jih v tisku otima pozabljenosti.

Lahko trdimo, da nam je to Murnikovo delo napravilo prijeten užitek. Mislimo, da se lažje ne bo izlepa razpečala kaka knjiga, kakor „Navihanci“. To naj bo pa g. pisatelju kritika vseh kritik.

Fr. S. Finžgar.

Kralj na Betajnovi. Drama v treh dejanjih. Spisal Ivan Cankar. Ljubljana 1902. Založil L. Schwentner. 80. Str. 87. — Imeli smo že večkrat priliko, da povemo svoje mnenje o Cankarju. Brez dvoma je ta pisatelj izredno nadarjen stilist, jako fin analizator duševnih emocij, izkratka: Cankar ima zmožnosti za velikega pisatelja. A vendar je majhen, in sicer zaraditega, ker se ne vzpenja kvišku, ampak se giblje v nižini, rekel bi, v skritih kotičkih. Cankarja preveva neki strastni gnev na sodobno družbo. On ne biča le posameznih napak, ampak celota sedanje kulture mu je krivična, mrzka, brutalna.

Taka naziranja so sicer kolikor toliko upravičena in bi mogla podati njegovemu slovstvenemu delovanju hvaležne snovi, ako bi znal Cankar ž njimi združiti trdne socialne nazore, plodovito seme druge, boljše kulture. A tega Cankar nima. Ravno nasprotno: Ko razdira

brezsrčno tiranstvo, nam zapušča mrtvo sliko anarhije, motno, nejasno, brezupno podobo nihilizma.

Tudi v tej drami si je Cankar ostal zvest. Tisti trinog, nad katerim se maščuje Cankar, je „kralj na Betajnovi“, tovarnar Kantor. Njegovo načelo je: „Kdor hoče kaj doseči zase, za svojo faro, za ves svoj narod, ne sme biti plah in šlab, ne obziren in usmiljen. Pot do trona je nerodna — gaziti mora človek do kolen v krvi in solzah. Vsi so hudodelci — ubijajo duše in ubijajo telesa. Kdor hoče naprej, mora naprej, mora brcniti v stran vsak kamen, ki mu je na poti, mora, če je treba, preko trupel, mora preko gorkih človeških trupel. Kdor mi očita neusmiljenost, je sam preslaboten, da bi bil neusmiljen, in njegova čednost je hinavstvo.“ (Str. 86.) Torej macchiavellist najodurnejše vrste! Pred njim klone vse, ker je po Cankarjevih mislih vsa sedanja družba brezmiselna, neznačajna in hinavska. Kantor goljufa in mori, in oficielna družba ga dvigne za to na svoj ščit. Državo, cerkev in ljudstvo — vse to mu Cankar sarkastično položi pred noge. Tu je sodnik, ki ve, da je Kantor morivec — saj je malone sam bil priča umora, in Kantor mu je zločin pri zaslišanju celo priznal —, a ne pokliče zločinca pred sodni stol pravice, ampak ga nalašč oprostí in vedé zapre nedolžnega. Tu je ljudstvo, ki vidi krvave roke in umazano vest brezsrčnega bogatina, a ga postavi za kandidata in voli za svojega zastopnika. Cerkev zastopa župnik, in ta proglasi Kantorja za „katoličana“, ker ga vabi na kosilo in mu obljubuje, da mu bo popravil župnišče. Tako nam Cankar predstavlja vso današnjo družbo v njenih značilnih zastopnikih kot hinavsko služabnico krivice. Vse je podlo ali neumno. Čim večja čast in veljava v družbi, tem večja notranja propalost. —

Proti tej veliki „konvencionalni laži“ pa slavi Cankar idejo, ki zmaguje v porazih, ki se mu sveti iz blata in se z maščevalnim sarkazmom reži gospodovalni krivici. Nadel ji je ime, prav cankarsko, značilno ime — „ponos vagabunda!“ Junak, ki se upre tej družbi, ki jo pozove na dvoboj, zavržen in zaničevan, propal in brezupen, nam kliče: „Ali mora biti človek lump, če ima zakrpane hlače in nepočesane lase? Mnogo sem izgubil; življenje, prihodnost, vse take lepe reči sem izgubil. Ali za vse to sem dobil nekaj drugega, kar ima tudi svojo ceno: ponos vagabunda.“ On vidi zadovoljnega, delavnega človeka, in mu zakliče: „Fej! Kadar vidim tako-le gnilo, smradljivo zadovoljnost...“ (Str. 20.)